

İslam Tetkikleri Dergisi

Journal of Islamic Review

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Open Access

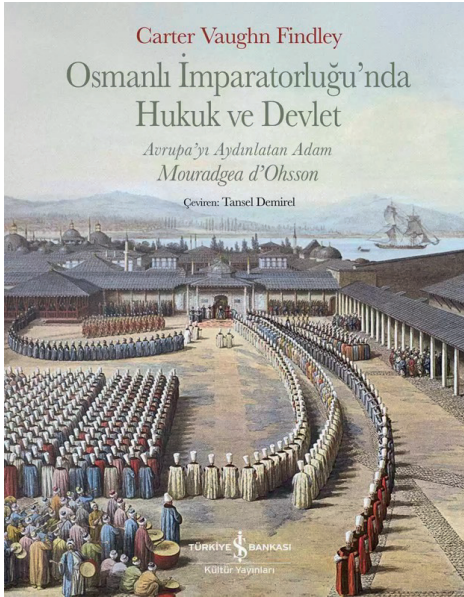
Carter Vaughn Findley'in "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet: Avrupa'yı Aydınlatan Adam Mouradgea d'Ohsson" Adlı Eserinin Değerlendirmesi

Review of "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet: Avrupa'yı Aydınlatan Adam Mouradgea d'Ohsson" by Carter Vaughn Findley

Muhammed Salih Sefiloğlu¹

¹ Ruhr Üniversitesi, Tarih Bölümü, Bochum, Almanya

Carter Vaughn Findley, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet: Avrupa'yı Aydınlatan Adam Mouradgea d'Ohsson*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025, 432 s. E-ISBN: 9786254299919.

Anahtar Kelimeler

Mouradgea d'Ohsson, Aydınlanma, Episteme, Tableau Général de l'Empire Othoman, Osmanlı Hukuku, Kültürel Aracılık, Bilgi Dolaşımı

Keywords

Mouradgea d'Ohsson, Enlightenment, Episteme, Tableau Général de l'Empire Othoman, Ottoman Law, Cultural Intermediation, Knowledge Production

“ Atif | Citation: Sefiloğlu, Muhammed Salih, Review of "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet: Avrupa'yı Aydınlatan Adam Mouradgea d'Ohsson" by Carter Vaughn Findley, *İslam Tetkikleri Dergisi*-Journal of Islamic Review 16/1: 337-344, <https://doi.org/10.26650/iuitd.2026.1793014>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2026. Sefiloğlu, M.S.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding Author: Muhammed Salih Sefiloğlu salihsefiloglu@gmail.com

Carter Vaughn Findley'in 2019'da yayımlanan *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans: Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece* adlı kitabı, 2025 yılının Ocak ayında İş Bankası Kültür Yayınları tarafından *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet: Avrupa'yı Aydınlatan Adam Mouradgea d'Ohsson* ismiyle Türkçeye kazandırıldı. Kitap, Aydınlanma Çağı'nın yalnızca Fransızca konuşulan dünyada değil, farklı dillerde ve coğrafyalarda da nasıl şekillendiğini gösteriyor. Findley, Ignatius Mouradgea d'Ohsson'un (öl. 1807) Osmanlı İmparatorluğu'na dair kaleme aldığı dev eser *Tableau Général de l'Empire Othoman* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Tablosu) üzerinden, 18. yüzyıl sonlarında Osmanlı, İsveç ve Fransa arasında yaşanan entelektüel etkileşimleri, diplomatik ilişkileri ve kültürel üretim süreçlerini ayrıntılı biçimde inceliyor. Eser, Aydınlanma düşüncesinin yalnızca Avrupa merkezli bir çerçevede gelişmediğini, farklı kültürler arasında dolaşıma girerek çok katmanlı bir bilgi evreni yarattığını gösteriyor. Bu değerlendirme, d'Ohsson'un hem *ancien régime* (eski düzen) dünyasıyla kurduğu bağları hem de Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni siyasal ve entelektüel düzenle ilişkisini görünür kılıyor. Böylece çalışma, d'Ohsson'un iki dönem arasında bir köprü işlevi gördüğünü ve bilgi üretimini bu tarihsel kırılmanın merkezine yerleştirdiğini daha berak şekilde ortaya koyuyor.

İki ana kısımdan oluşan kitap, giriş ve sonuç ile birlikte toplam on iki bölüm ihtiva ediyor. Birinci kısmı oluşturan ilk üç bölümde d'Ohsson'un yaşam öyküsü ve *Tableau*'nun ortaya çıktığı entelektüel ortam ele alınıyor; ikinci kısmı oluşturan bölümlerde ise *Tableau* ayrıntılı olarak tanıtılıyor, içeriği açıklanıyor ve eserin farklı yönleri inceleniyor. Yazar giriş bölümünde Fransa, İsveç ve Osmanlı imparatorlukları arasındaki tarihsel temas noktalarını, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak eseri yazıldığı dönemin bağlamına yerleştiriyor. (s. 1-17). Burada *Tableau*'nun, Fransızca konuşan aydınlara hitap eden, üç imparatorluk arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı bir ortamda doğmuş bir eser olduğu anlaşılıyor. İkinci ve üçüncü bölümler, Findley'in "kendi kimliğini yeniden yaratma amacındaki marjinal bir adam" olarak tanımladığı d'Ohsson'un yaşamına, ilişki ağlarına ve kariyerine odaklanarak onun entelektüel ve diplomatik portresini yeniden oluşturuluyor. (s. 67).

Hayatının anlatıldığı bölümlerde d'Ohsson, sahip olduğu maddi imkânlar ve entelektüel birikimi sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'na dair kapsamlı bir panorama sunabilecek ideal bir figür olarak öne çıkar. Babası aracılığıyla genç yaşta saray çevresiyle kurduğu yakın ilişkiler, Arapça ve Osmanlı Türkçesindeki yetkinliği, ayrıca Avrupa'da yaygın olan taksonomi temelli bilgi düzenleme anlayışına hâkimiyeti, onu bir kültürel aracı hâline getirmiştir. Bununla birlikte tüm bu kişisel yetenek ve imkânlarına rağmen hayatındaki hedeflerini gerçekleştirme konusunda büyük zorluklar yaşamıştır. Fransız Devrimi, onun eserini temellendirdiği "aydınlanmış hükümdar" merkezli düzen fikrini sarsmış; Fransızların Mısır'ı işgali ise Fransa bağlantılarıyla iç içe geçmiş yaşamını Osmanlı nezdinde sorunlu hâle getirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda d'Ohsson, Osmanlı tarihinde *persona non grata* ilan edilen ilk elçilik mensubu olmuştur. Bütün birikimini Osmanlı'yı tanıtmaya ve yüceltmeye adanmış bir kişinin, sonunda bizzat bu devlet tarafından dışlanması karşısında neler hissetmiş olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir (s. 63, 378).¹

Dördüncü bölüm, *Tableau*'nun yayımlanma sürecine ve görsellerinin hazırlanmasına odaklanıyor. Beşinci bölümde ise d'Ohsson'un kullandığı kaynaklar, izlediği yöntem ve sistematığı incelenerek onun Aydınlanma Dönemi bilgi üretiminde nasıl kültürlerarası bir aracı rolü üstlendiği gösteriliyor. Altıncı bölümden on birinci bölüme kadar, Osmanlı İmparatorluğu'na dair panoramik anlatı tematik başlıklar hâlinde ele alınıyor. Burada "İslam'ı/Devleti Anlatmak" ve "Resimlemek" başlıkları öne çıkıyor. Özellikle "Resimlemek" başlığını taşıyan üç bölüm, kitaptaki görsellerin (dinî mekânlar ve gündelik yaşamı konu edinen tasvirler) ayrıntılı bir analizini sunuyor. *Tableau*'daki görseller Findley tarafından yalnızca estetik amaçlı yaratımlar olarak değil, metnin bilgi aktarımını tamamlayan ve eserin bütünlüğüne katkı sağlayan unsurlar olarak değerlendiriliyor. Son bölümde ise *Tableau*'nun tarihsel ve entelektüel önemi ile farklı dönemlerde nasıl yorumlandığı ele alınıyor. Findley, bu eserin sadece kendi dönemine ait ansiklopedik bir panorama olmadığını, aynı zamanda Ay-

¹ Ancak bu noktada maddi bir hatadan bahsedebiliriz: Osmanlı sultanının Venedik doğuna mektup göndererek balyosun köle kaçırmaya suçundan şikâyetçi olması ve söz konusu diplomati geri çağırmasını talep etmesi, daha erken bir tarihte benzer bir dışlanma pratiğinin mevcut olduğunu göstermektedir. bk. Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 113.

dinlanma düşüncesi ile Osmanlı entelektüel mirasını bir araya getiren özgün bir köprü olduğunu vurguluyor.

Findley, d'Ohsson'un eserini yazarken temel amacının, Osmanlı İmparatorluğu'nun akla dayalı bir hukuk devleti olduğunu göstermek olduğunu savunur (s. 89, 125, 136, 374). Ona göre d'Ohsson, Osmanlı'yı "kansuzluk rejimi" olarak değil, İslam hukukuna dayanan sistematik bir düzenin parçası olarak tanıtmak istemiştir. Bu nedenle eserin yaklaşık üçte ikisi İslam dini ve hukuku üzerine odaklanır. Burada İslam hukukunun sadece dinî değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal düzeni de kapsayan kuşatıcı bir sistem olduğu detaylı şekilde anlatılır. Böylece eser, Osmanlı hukukunun hem entelektüel hem de siyasal yönlerini içeren geniş bir bilgi sentezi sunar.

Findley'in incelemesinin merkezinde, d'Ohsson'un çok yönlü entelektüel kimliği yer alır. Findley, d'Ohsson'un hem farklı kültürlerle ait olmasını hem de bir kültürel aracı olarak oynadığı rolü öne çıkararak Aydınlanma düşüncesinin Avrupa dışındaki kişiler tarafından nasıl benimsendiği ve dönüştürüldüğünü sorgular. Findley, Avrupalıların dünyayı sınıflandırma ve kontrol etme arzusunu yansıtan büyük taksonomik projelerin yalnızca Batı'ya özgü olmadığını, Osmanlı coğrafyasındaki aktörlerin de benzer entelektüel yaklaşımlar geliştirdiğini ortaya koyar. 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da gelişen analitik bilgi yaklaşımı, bilgiyi matematiksel veya kavramsal olarak düzenleme çabasıyla "evrensel düzen bilimi" arayışına dönüşmüştür. Bilgiyi işleme ve yapılandırmada doğruluktan çok düzen ve sistematikliği ön plana alan Aydınlanma zihniyeti *Tableau*'nun Osmanlı yönetimini kurallar, bürokrasi ve işleyiş bakımından düzenli ve ayrıntılı bir çerçevede sunmasına doğrudan etki etmiştir. *Tableau* kavramı da bu bağlamda Osmanlı Devleti'ne dair kapsamlı ve bütüncül bir manzara sunma amacını açıkça yansıtır. İsveçli doğa bilimci Carl Linnaeus'un (öl. 1778) "evrensel taksonomi" fikri, *Encyclopédie* projesi ve *Description de l'Égypte* gibi büyük ülke çalışmaları bu yaklaşımın önemli örneklerindedir. Findley, çalışmasında d'Ohsson'u 1775-1825 arasında şekillenen bu entelektüel dönüşümün temsilcilerinden biri olarak ele alır. Findley, onun sadece Avrupa'daki bilimsel ve gözlemsel yaklaşımları benimseyen biri olmadığını, aynı zamanda Osmanlı'nın bürokratik düzeni, şer'î hukuk

yapısı ve sosyal kurumları hakkında derin bilgi sunan yerel bilgi üretim geleneklerini de aktardığını vurgular. Bu yüzden d'Ohsson'un çalışması sadece Batılı okura yönelik bir kültürel aktarım değil; Osmanlı epistemesi ile Avrupa Aydınlanması'nın kesiştiği önemli bir düğüm noktası olarak okunabilir. Findley bu açıdan d'Ohsson'u sadece bir kültürel aracı değil, aynı zamanda entelektüel bir üretici olarak ele alır ve onun Osmanlı entelektüel temsilindeki rolünü öne çıkarır (s. 111-135).

Kitabın en güçlü yanlarından biri, d'Ohsson'un eserini yazarken Osmanlı iç ve dış siyasal dinamiklerinin ne kadar belirleyici olduğunu açık ve ikna edici biçimde göstermesidir. Findley'e göre d'Ohsson, Osmanlı İmparatorluğu içindeki reform tartışmalarına katılarak kendini bu süreçte konumlandırmaya çalışmış, Nizâm-ı Cedîd reformlarını desteklemiş, III. Selim'i de aydınlanmış hükümdar olarak sunmuştur (s. 127, 377). Dış politika noktasında ise *Tableau*, Avusturya-Rusya bloğuna karşı hizalanmış Fransa-İsveç-Osmanlı üçgeninin ihtiyaçlarına yanıt veren, mevcut düzeni korumayı amaçlayan bir bilgi üretimi aracıydı (s. 17, 25, 51, 86, 92). Fransa'da d'Ohsson'un eseri, Osmanlı-Fransız ittifakını yeniden canlandırmak için entelektüel ve politik bir araç olmuştur. Versailles çevresinde Avusturya ve Rusya yanlılarına karşı pro-Osmanlı gruplar oluşmuş, eser de XVI. Louis'nin kardeşi Provence Kontu (geleceğin XVIII. Louis'i) himayesinde yayımlanmıştır. Bu açıdan eser sadece kültürel bir aktarım değil, aynı zamanda politik bir müdahale aracı olmuştur. D'Ohsson'un hayatı ve kariyeri de bu üçlü dengeye dayanmıştır; Osmanlı içindeki hareketler ve Fransız Devrimi'nin yarattığı yeni dünya düzeni, d'Ohsson ve eserinin kaderini belirlemiştir. Findley, d'Ohsson'un kişisel çıkarlarının da *Tableau*'nun ortaya çıkışında belirleyici rol oynadığını vurgular. Osmanlı'da bir gayrimüslim olmanın ötesinde sıra dışı bir kişilik olarak öne çıkan d'Ohsson, tercümanlıktan elçiliğe yükselme hedefini sosyal bir fırsata dönüştürmeye çalışmıştır. Bu hedefini gerçekleştirerek *Tableau* aracılığıyla Fransızca konuşan entelektüel dünyaya şövalye unvanıyla katılmıştır. Kitabın ikinci ve üçüncü bölümü dikkat çekicidir; çünkü d'Ohsson'un kendisini yeniden inşa etme çabalarına dair eşsiz bir anlatı sunar (s. 43-63). III. Gustav tarafından şövalyeliğe onurlandırılan d'Ohsson, bu yeni kimliğini vurgulamak için şarklı kıyafetlerini bir kenara bırakmış ve sadrazamın karşısına

tamamen Avrupalı bir kıyafetle çıkmıştır (s. 56). Ancak metinden anlaşıldığı üzere Osmanlılar, onun yabancı bir hükümdarın uyruğunda olmasını dikkate almamış ve Avrupa hakkındaki bilgisinden yararlanmayı sürdürmüştür. Ne var ki Osmanlı İmparatorluğu'nda dil ve kültürel aracılık konusundaki becerileriyle elde ettiği başarılar Fransa'da aynı ölçüde karşılık bulmamış; burada servetini kaybetmiş ve doğduğu topraklardan dışlanmış bir şekilde hayatını noktalamıştır. D'Ohsson, kendisini dönüştürmede kuşkusuz başarılı olmuş; ancak bu dönüşüm sürecinde ekonomik, siyasal ve toplumsal kabul açısından ciddi bedeller ödemiştir.

Findley'in kullandığı kaynaklar, hem arşiv belgeleri hem de ikincil literatür açısından oldukça zengindir. Özellikle Fransız, İsveç ve Osmanlı arşivindeki belgeler üzerinden yürüttüğü çok dilli analiz, kitabın bilimsel derinliğini artırmakta ve d'Ohsson'un çok kültürlü kimliğini anlamlandırmada önemli bir katkı sunmaktadır. Yazarın metodolojisi, kültürel tarih ile entelektüel tarih arasındaki sınırları geçişken kılar ve bize âdeta dönemin geniş bir kültürel panoramasını sunar. Bu bağlamda *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk ve Devlet*, hem Aydınlanma tarihine hem de Osmanlı modernleşme süreçlerine dair çalışan araştırmacılar için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı konumundadır. Geniş çaplı alıntılar *Tableau* hakkında sağlam bir fikir edinmemizi sağlarken, zengin görsel malzeme koleksiyonu da artık ulaşılması son derece güç olan tarihsel kaynakları günümüz okurunun gözleri önüne sermektedir.

Findley'in çalışması, d'Ohsson'un, eserini Aydınlanma Dönemi bilgi üretim kalıpları çerçevesinde Avrupa kamuoyuna sunduğunu etkili bir biçimde ortaya koysa da burada önemli bir çelişki dikkat çekmektedir. Zira Findley'in de aktardığı üzere d'Ohsson'un Fransa ve İsveç'teki koruyucularının asıl beklentisi Osmanlı padişahlarının geçmişteki serüvenleri değil, imparatorluğun o günkü yönetim aygıtının işleyişi, hukuki düzeni ve idari teşkilatıydı. Avrupa kamuoyuna yönelik "aydınlatma" misyonunun da bu beklenti doğrultusunda imparatorluğun kurumsal ve siyasal yapısına yoğunlaşması beklenirdi. Ne var ki *Tableau*'nun neredeyse altıda beşi İslam medeniyetinin dinî yönlerini aktarmakta, yalnızca sınırlı bir bölümü idari yapılara değinmektedir. Bu noktada Findley, söz konusu dengesizliğin nedenlerini yeterince açmaz. D'Ohsson'un Osmanlı hakkında

genel bir tablo inşa etme gibi niyeti varsa neden Avrupa okuyucusunun aktüel ihtiyaçlarına daha yararlı olacak olan idari ve hukuki yapısını öne çıkarmamıştır? D'Ohsson'un eserinde İslam fikhinin bu denli baskın bir şekilde ele alınması, bir imparatorluk tablosu ortaya koyma iddiasıyla bağdaştırılması zor bir tercihtir. Dolayısıyla eserin, Aydınlanma kalıpları içerisinde bilgi üreten bir metin olduğu tezi ikna edici olmakla birlikte, planlamasındaki bu motivasyonların yeterince soruşturulmaması Findley'in çalışmasında bir boşluk bırakmaktadır. Bu durum, aynı zamanda d'Ohsson'un bir aracı olarak kendi entelektüel sermayesini Avrupa'ya göstermek ve koruyucularının desteğini sağlamak için dinî bilgiyi ön plana çıkarma eğilimiyle de bağlantılı görünebilir. Ancak bu açıklama dahi kitabın iddia edilen "imparatorluğun genel tablosu" niteliğini zayıflatmakta ve onu neredeyse ilmihal tarzı bir eser hâline getirmektedir.

Sonuç olarak Findley'in çalışması, yarı Ermeni yarı Fransız kökenli, İsveç Devleti adına görev yapan ve Osmanlı topraklarında yetişmiş çok katmanlı bir entelektüel olan d'Ohsson'u hem yaşam öyküsü hem de *magnum opus*'u üzerinden bütüncül biçimde ele alan son derece kıymetli bir incelemedir. Findley, Tableau'yu yalnızca metinsel açıdan değerlendirmekle kalmamış, eserin zengin görsel içeriğini de ayrıntılı biçimde çözümlenerek okur ile metin arasında yeni bir etkileşim alanı yaratmıştır. Kemal Beydilli gibi önemli tarihçilerin katkılarına rağmen Findley'in kitabı bu alandaki en kapsamlı monografi olarak öne çıkar. D'Ohsson'un özgün konumunu merkezine alan Findley, Aydınlanma Dönemi bilgi üretim çerçevesini *Tableau* örneği üzerinden tartışarak Avrupa dışı dünyada bilginin nasıl üretildiği ve dolaşıma girdiği konusunda literatüre kayda değer bir katkı sunar. Bu yönüyle eser, yalnızca tarihçiler için değil; çeviribilim, siyaset bilimi ve kültürel çalışmalar alanlarında çalışan araştırmacılar için de son derece ufuk açıcı bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Details	Muhammed Salih Sefioğlu¹ (Arş. Gör.)
Yazar Bilgileri	1 Ruhr Üniversitesi, Tarih Bölümü, Bochum, Almanya
	0000-0001-6753-5809 salihsefiloglu@gmail.com

